

УДК 334.012.64(477)

О. І. Благодарний,

*канд. екон. наук,
заступник завідуючого відділом,
Інститут економіко-правових
досліджень НАН України, м. Донецьк*

Н. О. Юріна,

*канд. екон. наук,
доцент,
Донецький національний університет,*

Г. В. Скобцова,

*начальник управління,
Головне управління статистики
в Донецькій області*

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Становлення ринкової системи господарювання завжди пов'язане з підвищенням рівня підприємницької активності в усіх сферах національної економіки. Особлива роль в цій ситуації надається малому підприємству, яке є вагомим чинником формування конкурентного середовища і саме йому належить роль двигуна економічного розвитку. Пояснюється це тим, що суб'єкти малого підприємства є значно активнішими в інноваційній діяльності, мають здатність при певній підтримці стимулювати структурну перебудову економіки, розвиток конкуренції, в короткий проміжок часу насичувати ринок товарами та послугами. Досить швидко ці структури розробляють стратегії усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, забезпечують створення додаткових робочих місць і сприяють зниженню рівня безробіття.

Актуальність розвитку малого підприємства в Україні зумовлюється в основному і тим, що на даний час у країнах з розвинутою ринковою економікою саме малими підприємствами створюється значна частина валового національного продукту. В Європі цей показник досить високий: у Данії — суб'єкти малого бізнесу щорік створюють 80 % національного продукту, в Італії — 60 %, а середній вклад таких підприємств у ВНП по всій Західній Європі — 63–67 % [1, с. 9]. Успішне функціонування малих підприємств є основним чинником ефективного розвитку регіональної економіки. В Україні ж малі підприємства поки що не відіграють значної ролі в економічному зростанні, доля їх в ВНП складає лише 9,0–9,5 % [2, с. 76]

Вивченню проблем розвитку та функціонування малих підприємницьких структур в останні роки

приділяють увагу: В. І. Ляшенко, О. Г. Кошелева, Г. Ф. Толмачова, Т. С. Морщенок, З. С. Варналій, В. І. Кредисов, І. Г. Манцуров [1–6].

Автори у значній мірі при вивченні особливостей розвитку малих підприємницьких структур регіонів віддають перевагу окремим напрямкам розвитку, а повного комплексного аналізу розвитку особливо після введення нової методики обліку у 2008 р. не проводиться.

Особливість запропонованої методики обліку спонукає авторів спробувати провести комплексний аналіз розвитку підприємницьких структур на базі статистичних даних діяльності малих підприємств за 2009 рік. Дані наведені по малих підприємствах, за винятком фермерських господарств із кількістю зайнятих до 50 осіб, банків і бюджетних установ.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» від 18.09.2008 р. № 523-VI малими (незалежно від форм власності) визначаються підприємства, в яких середня чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей же період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень.

Інформація щодо основних показників діяльності малого підприємства за 2008 та 2009 роки розрахована згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» від 18.09.2008 р. № 523-VI, за 2006–2007 роки перерахована відповідно до нових критеріїв для забезпечення зіставлення з попередніми роками.

© О. І. Благодарний, Н. О. Юріна,
Г. В. Скобцова, 2010

При розрахунках використано інформацію, яка підготовлена на підставі даних державної статистичної звітності за формами № 1 — підприємництво (річна) та № 1 — підприємництво (коротка) — річна «Звіт про основні показники діяльності підприємства», формами річної фінансової звітності № 1, 1-М «Баланс», № 2, 2-М «Звіт про фінансові результати», одержаних безпосередньо від підприємств.

Проведемо аналіз показників і у процесі розрахунків зробимо співставлення з попередніми роками. Основні показники, що описують діяльність малих підприємницьких структур, відображені у статистичних матеріалах [7, 8].

Статистичні показники наведені в цінах і за методологією відповідного року та деталізовані за видами економічної діяльності згідно із Класифікацією видів економічної діяльності (КВЕД), затвердженою наказом Держспоживстандарту України від 26.12.2005 р. № 375, яка гармонізована з Класифікацією видів економічної діяльності Європейського Союзу (NACE, Rev.1.1–2002).

За 2006–2008 роки дані наведено з урахуванням зміни підприємствами основного виду діяльності, а за 2009 р. без урахування зміни підприємствами основного виду діяльності. Основні показники в динаміці за цей період відображені в таблиці 1.

Таблиця 1. Основні показники діяльності малих підприємств Донецької області

	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	61	63	54	55
Середньорічна чисельність зайнятих працівників, осіб	173843	170751	171138	161465
Середньорічна чисельність найманих працівників, осіб	171607	168592	169265	159351
Частка найманих працівників малих підприємств у загальній чисельності працюючих на підприємствах-суб'єктах підприємницької діяльності, %	15,6	15,6	16,1	16,9
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників (штатних та позаштатних), грн	644,63	824,93	1090,60	1170,07
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн	29817,4	35448,1	41298,8	35034,2
Частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), %	11,3	10,9	10,0	10,4
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млн грн	1194,0	1238,6	1052,6	-239,6

Аналізуючи кількість малих підприємств, можна відзначити, що їх кількість у розрахунку на 10 тисяч осіб наявного населення в середньому по області у 2009 р. склала 55 одиниць (у 2008 р. — 54). У порівнянні з 2007 р. цей показник знизився на 8 одиниць. Найвище його значення спостерігалось в місті Донецьку — 126 підприємств, найнижче — у місті Дзержинську — 10, що обумовлено різними можливостями міст і районів щодо створення, функціонування і підтримки розвитку малих підприємств.

Три чверті малих підприємств зосереджено у п'яти великих містах: 50,5 % — у Донецьку, 10,6 % — у Маріуполі, 6,3 % — у Макіївці, 4,4 % — у Краматорську, 4 % — у Горлівці [7, с. 1].

Особливої уваги слід надати формуванню структури підприємств в розрізі видів економічної діяльності. Як і в попередні роки превалюють сфери діяльності невиробничого характеру, особливо ті, які мають відносно швидкий оборот за-

собів. Кількість підприємств малого бізнесу, які займалися торгівлею (включаючи ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку), хоча і зменшується з кожним роком, але продовжує займати найбільшу частку в загальній кількості підприємств (37,2 %).

У малому бізнесі продовжує активний розвиток такий вид економічної діяльності, як операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям. Так, якщо у 2006 р. таку діяльність здійснювали 19,6 % усіх малих підприємств області, у 2007 — 21 %, то у 2008 і 2009 роках — 23,4 % і 23,7 % відповідно.

За 2006–2009 роки у структурі малого бізнесу доля промислових підприємств скоротилася з 12,4 % до 12 %, а доля будівельних, навпаки, зростає — з 10,3 % до 11,2 %.

Послуги в сфері транспорту і зв'язку надавали 4,5 % усіх малих підприємств, комунальні та

індивідуальні послуги, послуги у сфері культури та спорту — 3,1 %.

У 2009 р. на 5,7 % скоротилася середньорічна чисельність зайнятих працівників (включаючи штатних, позаштатних працівників і власників, засновників підприємства і членів їх сімей) і склала 161465 осіб [7, с. 1].

Чисельність найманих (включаючи штатних і позаштатних) працівників на малих підприємствах зменшилася на 5,9 % і становила 159351 особу.

Питома вага найманих працівників малого бізнесу у 2009 р. в загальній кількості працюючих на підприємствах області склала 16,9 %, збільшуючись щорічно (табл. 1).

Із загальної чисельності найманих у малому бізнесі 47 % — це працівники підприємств Донецька, більше чверті — малих підприємств чотирьох великих промислових міст області: 10,3 % — Маріуполя, 6,4 % — Макіївки, 4,6 % — Горлівки, 4,5 % — Краматорська. Частки інших регіонів області — зовсім неznані (рис. 1).

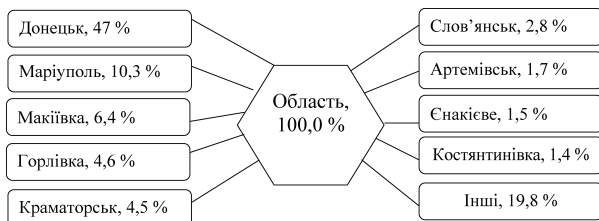

Рис. 1. Розподіл кількості найманих працівників на малих підприємствах за містами та районами області у 2009 р.

У 2009 р., як і в попередні роки, найбільша частка підприємств припадала на підприємства торгівлі. Тому і питома вага зайнятих у цій сфері в загальній чисельності працюючих на малих підприємствах відповідно висока — 27 %.

Доля працівників, які займалися операціями з нерухомим майном, орендою та послугами підприємцям, продовжує зростати разом із кількістю таких підприємств. Якщо у 2006 р. питома вага зайнятих цим видом економічної діяльності складала 22,2 %, то у 2009 р. цей показник становив уже 24,1 %.

У промисловості працювало 15,5 % загальної чисельності найманих у малому бізнесі, у будівництві — 12,5 %, у сфері транспорту та зв'язку — 5,9 %, на підприємствах, які надавали комунальні та індивідуальні послуги, та сільського господарства — по 3,9 %, у готельному та ресторанному господарстві — по 3,6 %.

Відзначаються особливості у зміні оплати праці працівників цього сектору економіки. У 2009 р. середньомісячна заробітна плата працівників малого бізнесу області зросла в порівнянні з 2008 р. лише на 7,3 % (у

2008 р. — на 32,2 %) і склала 1170,07 грн. Вона, як і раніше, залишається майже у два рази меншою від середньомісячної заробітної плати працівників на великих і середніх підприємствах області (2116 грн, а з урахуванням позаштатних працівників — 2287 грн).

Аналіз показників у територіальному розрізі свідчить про те, що найвищий рівень заробітної плати у 2009 р. склався на малих підприємствах Новоградівки — 1943,70 грн, Дебальцевого — 1830,50 грн, Слов'янська — 1776,09 грн, Кировсько-го — 1403,46 грн. Найнижча заробітна плата спостерігалась на малих підприємствах Амвросіївського — 842,70 грн, Володарського району — 863,49 грн.

За підсумками діяльності у 2009 р. підприємствами малого бізнесу було реалізовано продукції, виконано робіт і надано послуг на суму 35034,2 млн грн, що на 6264,6 млн грн, або на 15,2 % менше, ніж за 2008 рік. Питома вага обсягу реалізації малих підприємств у загальному обсязі реалізації по області становить лише 10,4 %. Причинами цього є висока концентрація в області великих промислових виробництв, нестабільність законодавства, що приводить до переєстрації юридичних осіб у фізичних осіб.

Найбільш вагома частка в обсязі реалізації малих підприємств припадала на торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку — 66,8 %. Продукція промисловості склала лише 10,6 % загального обсягу реалізації, роботи в будівництві — 7,5 %, послуги підприємств, які займалися операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям, — 8 %.

Переважна частина (82,9 %) обсягу реалізації припадала на підприємства п'ятих великих міст області: 62,7 % — Донецька, 8,3 % — Маріуполя, 5,7 % — Макіївки, 3,3 % — Краматорська та 2,9 % — Горлівки.

Малими підприємствами області у 2009 р. був отриманий від'ємний фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування в розмірі 239,6 млн грн. При цьому 62,1 % малих підприємств одержали прибутки у сумі 2301,6 млн грн, а 37,9 % — понесли збитки в розмірі 2541,2 млн грн. Від'ємний фінансовий результат спостерігався у підприємств 25 міст і районів області. Зі значним збитком спрацювали суб'єкти малого підприємництва Донецька (357,5 млн грн), Маріуполя (46 млн грн), Слов'янська (38,8 млн грн), Горлівки (26 млн грн), Єнакієвого (14,4 млн грн). Однак така ситуація склалася не по всіх містах та районах області. Позитивний фінансовий результат отримали підприємства Краматорська (256 млн грн), Красноармійського району (11,6 млн грн), Харцизька (11,1 млн грн), Артемівського району (6,9 млн грн), Дебальцевого (5,3 млн грн) [8, с. 3].

Висновки. Аналіз показників діяльності підприємств малого бізнесу підкреслює ту сутність, що в

регіоні ще не організовано дієвої підтримки діяльності малого підприємництва, а на державному рівні те ж відсутні загальнодержавні законодавчі акти в цьому напрямку. Слід в першу чергу удосконалити напрями підтримки розвитку малого підприємництва:

по співдружності між малими та великими підприємствами;

забезпеченню малих підприємств матеріально-технічною базою на пільгових умовах;

інвестуванню по міжнародних програмах на пільгових умовах.

Це сприятиме більш стійкому розвитку малого підприємництва, покращенню показників діяльності та зростанню обсягів відрахувань в державний і місцеві бюджети.

Література

1. Адамов Б. І. Малий бізнес України: дороговкази поступу : монографія / Б. І. Адамов, О. І. Амоша, В. І. Ляшенко та ін. — Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. — 275 с.

2. Ляшенко В. И. Механизмы регулирования малого предпринимательства в Украине : монография / В. И. Ляшенко, Е. Г. Кошелева, А. Ф. Толмачева. — Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2008. — 495 с.

3. Морщенок Т. С. Регіональний аспект розвитку малих підприємств України / Т. С. Морщенок // Економічний вісник Донбасу. — 2009. — № 1 (9). — С. 76–79.

4. Варналій З. С. Політико-правове регулювання підприємництва в Україні : теорія і практика : монографія / З. С. Варналій, В. М. Кампо. — К. : Знання України, 2005. — 380 с.

5. Кредисов В. І. Підприємництво — вирішальний фактор розвитку країн з перехідною економікою / В. І. Кредисов. — К. : Знання України, 2003. — 327 с.

6. Манцуров І. Г. Розвиток малих підприємств (статистичне оцінювання впливу на економічне зростання та конкурентоспроможність країни) : монографія / І. Г. Манцуров, С. С. Ващаєв, С. Г. Дрига та ін. — К. : КНЕУ, 2009. — 181 с.

7. Малий бізнес Донецької області у 2009 році : експрес — випуск / Головне управління статистики у Донецькій області. — Донецьк, 2010. — 4 с.

8. Малий бізнес міст і районів Донецької області у 2009 році : експрес — випуск / Головне управління статистики у Донецькій області. — Донецьк, 2010. — 7 с.

Подано до редакції 07.10.2010 р.